Ա. ՏԱՐԻ —(12/25 ՅՈՒԼԻՍ, 1903. — ՌՈՒՍՋՈՒՔ)— Թիւ 5

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

Հասցէ՝
Rédaction du journal
VERADZNOUTIOUN
ROUSTCHOUK (Bulgarie)

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱՄԷՆ ԵՐԿՐԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան՝ 10 ֆրանկ, կէսամեայ՝ 5 ֆրանկ.

Գրութիւնները ետ չեն դարձւիր.
Ծանուցման տողը՝ 20 սանթիմ.

ՄԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴՆԵՐԻՆ

Բաւական ժամանակից իվեր ներքին թշնամի բանակների պատնէշի ետեւից արձակւում են ազդակներ, թէ Հնչակեանութիւնն այլ եւս մեռած է։ Իբրեւ խեղդարիչ ցնորք, իբրեւ ջերմի զառանցանք, այդ ազդակները կրկնւում են ամեն հանգերով ու ձայներով եւ, պէտք է յուսալ, որ այդ սքանչելի համերգը գէթ ինքնախաբէութեան հաճոյք է պատճառում ազդակողներին իրանց։ Դա մի տեսակ դիւահարութիւն է. Դա քաղաքական պար է, որ բռնել են նրանք իրանց երեւակայական մեռեալի շուրջը։ Դա ապացոյց է պարողների մտային հաւասարակշռութեան խախտման եւ կամ թէ նրանց ազգային ու հասարակական զգացման կատարեալ այլասեռման։

Բայց եւ այնպէս երեւակայական մեռեալը նրանց հանգիստ քնանալ չէ թողնում։ Յայտնի է, որ անքուն գիշերների արդիւնքն է ուղեղային խանգարումն։ Եւ սա ամենանւազ տխուր ենթադրութիւնն է, որ մենք կարող ենք անել մեր հակառակորդների վիճակի նկատմամբ։ Որովհետեւ նրանց ընթացքում կայ ո՛չ միայն մէկ ազդակիչ հակասութիւն, այլ եւ մի խղճալի անտրամաբանութիւն, որ ապացոյց է թէ նրանց ազդակները հիւանդ բանականութեան արդիւնք են։ Այսպէս, պոռալով, թէ Հնչակեանութիւնը մեռած է, այդուհանդերձ նրանք չեն դադարում իրանց կատաղութեան մաղձը նրա վրայ թափել օրն ի բուն։ Առաւօտներն արթնանալիս, գիշերները երազատանջ քնոյ զառանցանքներում նրանք միշտ ու շարունակ բռնւած են մի եւ նոյն տենդով, իրանց մոլի ու կոյր արշաւանքով Հնչակեանութեան դէմ։ Բայց եթէ Հնչակեանութիւնը մեռած է, էլ ինչո՞ւ էք այդպէս կատաղած նրա դէմ։ Հնչակեանութիւնը եթէ մեռած է, էլ ինչո՞ւ էք ամեն գոյնի հակառակորդներդ անսուրբ դաշինք կապել նրա դէմ։ Տգեղ վարմունք է գերեզմանի վրայ քարեր շպրտել։ Տգեղ, շա՜տ տգեղ վարմունք է մեռածների վրայ հաչալ։ Որքան էլ, սակայն, տըխուր կարծիք կազմած լինենք մեր հակառակորդների մտային վիճակի եւ բարոյական առաքինութիւնների մասին, այդուհանդերձ մեր իրաւունքը չենք համարում ենթադրել, որ նրանք այդ աստիճան զուրկ են մարդկային ամեն յատկութիւնից։

Եւ խնդիրը պարզ է. Նրանց կատաղութիւնը Հնչակեանութեան դէմ ուղղակի ապացոյց է, որ այս վերջինը ո՛չ միայն մեռած չէ, այլ եւ շատ առողջ է։ Դա բաւական չէ։ Վերջին ամիսներում Հնչակեան շարքերում առաջ է եկել մէկ առանձին ինքնագործունէութիւն, եռանդի մի նորոգ զօրութիւն, աւիւնի մի նորոգ թըռիչ, գործունէութեան մի նորոգ եռումն։ Այդքանը բաւական է — եւ շա՜տ էլ է — որ մեր հակառակորդները մեղուների պէս իրարանցման մէջ ընկնեն, տեսնելով որ յեղափոխական ասպարէզն իրանց համար եւ մի միայն իրանց համար փեթակ շինել չեն կարող։

Այսպէս, այդ իրարանցումն ապացոյց է մի բոլորովին հակառակ երեւոյթի, քան այն, ինչ ուզում են ներկայացնել մեր հակառակորդները։ Հնչակեանութիւնը, դուրս գալով իւր չորսամեայ տարտամութիւնից, նորից խլրտում, զգաստանում է եւ համախմբելով իւր ցրւած ույժերը, շտում, կազմաւորւում է նրանց։ Այդքանն աւել բաւական է, որ պարզ լինի, թէ նա պատրաստւում է նոր գործունէութեան համար, իրա առաջ բացւած լինելով նոր եւ աւելի լայն ասպարէզներ։ Եւ հէնց դրանո՛ւմն է մեր հակառակորդների կատաղութեան հանելուկի բանալին։ Եւ հէնց այդ է, որ նրանք չեն կարողանում մարսել։ Եւ հէնց ա՛յդ է, որ այլ եւ այլ, նոյնիսկ իրար թշնամի, խմբերին պատկանող մեր հակառակորդները ներկայ սրտաշարժ համերաշխութեան են յանգել՝ միացրած իրանց քէնն ու ոխը՝ Հնչակեանութեանն արգելք լինելու կրկին գործի ասպարէզ իջնել։ Այդ ասպարէզն ուզում են իրանց մենաշնորհն անել։ Մի սնապարծ յաւակնութիւն նրանց կողմից, քանի որ մինչեւ այսօր նրանք ցոյց են տուել միայն մի բան. ա՛յն, որ այդ ասպարէզի համար իրանք թզուկներ են։ Նրանք յայտնեւցան բոլորովին անընդունակ գործիչներ թէ՛ իրանց տեմպերամենտով եւ թէ՛ իրանց մտաւոր խառնաշփոթութեան շնորհով։ Մինչդեռ յեղափոխական ասպարէզը ընդարձակ, մեծ ու փառաւոր է եւ տեղ ունի ամեն անկեղծ ու կարող գործիչի համար։ Սի՞րում էք ժողովրդին — գործեցէ՛ք։ Օգտակար ծառա՞յ էք ուզում լինել նրան — գործեցէ՛ք։ Դափնի՞ էք ցանկանում ձեր ճակատին — գործեցէ՛ք։ Ազատութեա՞ն էք ձգտում — գործեցէ՛ք։ Մարդկային բարձր գաղափարի յաղթութեա՞նն էք փորձում նւիրաբերել ձեր ույժերը — գործեցէ՛ք, դարձեալ գործեցէ՛ք եւ մի՛շտ գործեցէք։ Ասպարէզը լայն է, շա՜տ լայն, եւ որքան մեծաթիւ ույժեր էլ հաւաքւին այնտեղ՝ դարձեալ քիչ է։ Մի խօսքով, անկե՞ղծ էք — գործեցէ՛ք, բայց եւ խանգարանք մի՛ եղէք ուրիշի գործունէութեան, որովհետեւ իրաւունք չունէ՛ք միմիայն ձեզ արժանի համարել գործին, իսկ ուրիշին՝ ո՛չ, հաւանել միմիայն ձեր գոյնըզգոյն փետուրները, իսկ ուրիշի անձնազոհութիւնն էլ ոչինչ համարել, իրաւունք չունէ՛ք խանգարանք լինել, որ ուրիշն էլ իր հոգեկան, մտաւոր ու կենսական թանկագին ույժերը զոհաբերութեան տանէ ազգային խորանի վրայ։ Հաւատացէ՛ք, անկեղծը միշտ իր տեղն ունի գործի ասպարէզում։ Միայն եսամոլներն են, որ դաւերով են զբաղւած, եւ անհամբերողութեամբ ու նեղամտութեամբ առաջնորդւելով, նրանք դիւահարւում են ուրիշի գործունէութիւնը տեսնելիս։

Մեր հակառակորդները գաղափարի մարդիկ չեն, գործի ծառաներ չեն, գործիչներ չեն. Նրանք միայն յեղափոխական դիլետանտներ են։ Եւ դա՛ է պատճառը, որ նրանց սիրտը չէ կըրծում, որ նրանք չեն խղճահարւում, երբ զինւած իրանց փայտէ գրիչներով եւ կամ թունաւոր լեզուներով, կատաղի արշաւանքներ են մղում մեր դէմ։ Ա՜յ քեզ ազգասէրներ։ Կարծես թէ մեր ազգը գործիչներ շատ ունի, որ ներկա՛յ դառն ու սուղ ժամանակներում ասպարէզից հեռացւեն եղածներն էլ, որոնց անկեղծութիւնը, ինչ էլ ուզում էք՝ ասացէք, վե՜ր է ամեն կասկածից։ Եւ ո՞րքան առասպելներ եւ առակներ են թքստում այդ նորագիւտ ազգասէրները, թէ՛ հնի՜ց եւ թէ՛ նորի՜ց։ Վա՜յ նրան, ով դիւրահաւան է, ով պարզամիտ է, ով կարճատես է — խե՜ղճ հայ հասարակութիւն, այդպէս չե՞ս դու արդեօք առհասարակ. — նա կընկնէ այդ թակարդի մէջ, նրա միտքը կը պղտորւէ, նրա խիղճը կը շփոթւէ։

Ասում ենք, մեր հակառակորդները գիտեն միայն շփոթել հասարակաց կարծիքն ամեն տեսակ առասպելներով ու առակներով, եւ կուզե՞ք փաստ, մի հատ, որ կը պարզաբանէ շատ բան եւ կորոշէ մի շարք պատկերներ։ Եթէ կանգ ենք առնում այդ փաստի վրայ, դա միայն այն պատճառով, որ ահա տասն եւ աւելի տարիներից իվեր դրա առասպելանման ստայօդ պատմուածքը միամիտների կողմից ընդունւել է իբրեւ հալած իւղ, եւ վերջերս էլ, չը գիտենք ինչու, նորից սկսել է պտտել շրթից շուրթ։ Ահա՛ փաստը։ Յայտնի է, որ ժամանակին Հնչակեան հիմնադիրների եւ Դաշնակցութեան մէջ տեղի ունեցան բանակցութիւններ միութեան մասին։ Դրա առիթով տասնամեայ առասպելը պատմում է — չը գիտենք ի՜նչ օյինբազական խաղով երեսն աստառ շինելով եւ աստառը՝ երես, — առասպելը պատմում է, ասում ենք, թէ միութիւնը չը կայացաւ շնորհով Հընչակեան հիմնադիրների չար կամքի։ Իսկ ճշմարտութիւնը ոչնչացնում է այդ զրպարտիչ առասպելը հետեւեալ կերպով, որ ունի իր բոլոր հաստատութիւնները մի շարք նամակներում, որոնք, ինչպէս մեզ յայտնի է, գտնւում են Հնչակեան արխիվում։ Բանակցութիւնները բաւական ժամանակ շատ շփոթութիւնների տեղի տւին. Թող այս բանը լաւ լսէ Դաշնակցութեան պարագլուխներից ոտա-

բալեզու մէկը։ Բայց և այնպէս բանակցութիւններն առարտած համարելով, Հնչակեան հիմնադիրները շաղիս են իրանց համաձայնութիւնը եւ հրաժարում են իսկ Դաշնակցութեան մի ճանի անձեր ուղարկել ժընեւ, որոնք Հնչակեան հիմնադիրների հետ միասին սկսեն վարել «Հնչակը», մի նոր երկրորդ թերթ եւ միացած կուսակցութիւնների գործերը, իբրեւ կենտրոն։ Դա բաւական չէ։ Հնչակեան հիմնադիրների համաձայնութիւնն եւ ցոյց շաղիս մէկ ընդհանուր Ծրագրի վրայ կայացնել միութիւնը ոչ միայն եւ այդ երկու միացած մարմինների առաջարկում են շաղ մէկ ընդհանուր անուն Երիտասարդ Հայաստան։ Ահա՛ այդ է Հնչակեան հիմնադիրների ընթացքը։ Բայց ի՞նչ, նրանց այդ համաձայնութիւնը, փոխարէն ընդունելու, յետ կոչուած Դաշնակցութեան վարիչների կողմից (նամակը կայ) մի տարօրինակ եւ ոչինչ չը բացատրող պատճառաբանութեամբ։ Ա՛յն, թէ «միութեան խնդիրն առայժմ յետաձգւում է»... և այդ առայժմը մինչեւ այսօր — և ինչո՞ւ։ Կարելի՞ է. Որովհետեւ նոյն իրա՛ Դաշնակցութեան մէջ երկու հակառակ թեւեր կազմուած՝ խիստ կռիւներով իրարու դէմ։ Եւ նոյն ժամանակ, դրանցից մէկը միւսին մերկացնում է իբրեւ խառնակիչ, իրփօսական եւ այլն։ Եւ այնպիսով ի վեր, Դաշնակցութեան այդ՝ մեզ համար հանելուկ մնացած՝ ընթացքից ի վեր միութեան խնդիրը կասեցաւ։

Ահա դա՛ է, իր ընդհանուր գծերով, Հնչակեան հիմնադիրների և Դաշնակցութեան մէջ եղած միութեան բանակցութեան փակական կերպարանքը, որ ապացուցւում են նամակներով։ Ահ, իսկ առասպելները, իսկ առակները, նիւթուած այլևայլ «Բերքներում», էլ ինչե՞ր ասեմ չը տարածեցին, սևացնելով ամէն կերպ Հնչակեան հիմնադիրներին, մինչդեռ Դաշնակցութեանն իրան ներկայացնելով իբրև հեզութեան արդարամտութեան ու համբերատարութեան հրեշտակ։ Այդպէս նրանք իրանց փտած ապրանքը «սաղացրին»։ Բայց ի՞նչ երկիւղով են նրանք բռնւում, որ մի ներքին, անխոստովանելի կարիք են զգում պարբերաբար այդ առակները յերիւրել...։

Այսպէս կամ այնպէս, վերջապէս պէ՛տք է, որ այդ առասպելն էլ—մի շարք ուրիշների հետ — միանգամից ընդ միշտ վերջ գտնէ։ Խօսելիք ունենք գաղափարական հողի վրայ — մենք պատրաստ ենք, և երկիւղ չենք կրել այդ հողի վրայ հակառակել ձեզ, եթէ մեր կարծիքները տարբերւում են, որպէս և բնական կը համարենք համաձայնել ձեզ հետ, եթէ դուք ապացուցէք ձեր կարծիքների ճշմարտութիւնը։ Պէ՛տք է մտածել գործի մասին՝ եթէ գործիչ էք, բազմաչարչար հարազատ ժողովրդի վիճակի մասին՝ եթէ հայ էք, ազատութեան մասին՝ եթէ նրա զինւորն էք, գաղափարի մասին՝ եթէ մտածող էք։ Անձնականութեան խնդիրները հայութեան տունը քանդեցին։ Այդ տունը չի՛ վերանորոգւիլ, այդ տունը չի՛ վերականգնիլ նոր հիմքով ու նոր փառքով, մինչև որ այդ խնդիրներին միանգամից ընդ միշտ վերջ չը դրւէ, մինչև որ գործի ասպարէզում ամենքը չառաջնորդւեն ճի՛շտ և մի՛ միայն գաղափարով։ Յեղափոխական ասպարէզն այժմ դարձել է սկանդալների ու խայտառակութեան գործարան, ուր մարդկային ամենատգեղ բնազդները նւիրւում են անամօթ, աղտոտ ու զզւելի գործեր։ Եւ սակայն այդ ասպարէզը սրբազան է. և սակայն նրա լուսոյն է, որ պէտք է ցրւէ մեր ազգային խաւարը, նրա յուսովն է, որ բաբախում են հայ միլիոնաւոր սրտեր, նրա մոքովն է, որ պէտք է առաջնորդւեն ճշմարիտ գործիչները։ Թողէ՛ք անձնականութեան խնդիրները. հայերս աղքատ ենք, շա՜տ աղքատ հասարակական ընդունակ գործիչներով։ Եւ հանեցէ՛ք ձեր գլխարկը ու պատկառանքով իջէք այդ սրբատեղին, մաքուր խղճով, բաց ճակատով ու վսեմ բառբառով, ունենալով մի նշանաբան, որ մե՜ծ է, որ ամե՜ն բան է. — գործել, դարձեա՛լ գործել և մի՛շտ գործել յանուն Գաղափարի։

ՄԻ ՀԶՕՐ ԶԱՑՆ

(շարունակութիւն)

—o—

Ես ասացի. եթէ հայերը հենց ուրիշ ոչինչ չունենային բայց եթէ իրենց թշուառութիւնը, նրանք արժանի կը լինէին մեր ցաւակցութեան, մեր օգնութեան։

Սակայն հայերը քաղաքակիրթ ժողովուրդ են, աշխարհի ամենահին ժողովրդներից, մօտ 4000 ամեայ պատմութեամբ, որոնք իրենց երկրում և առաւել եւս իրենց երկրից դուրս քաղաքակրթութեան ծառայութեան մէջ մեծ օգուտներ են տւել։ Հայաստան երկիրը յիշեցնում է Շվեյցարիան, հայ ժողովրդի բախտը՝ Լեհերին։

Հայաստանը Փոքր-Ասիայի Շվէյցարիան է, լեռնոտ երկիր՝ որ ազատասէր մարդիկ է արտադրում։ Դա Արարատի երկիրն է, որին հսկում է Մասիս ձիւնապատ վեհափառ լեառը, մեծ լճերի, և մանաւանդ անթիւ աղբիւրների երկիրը։ Ցօղ և մաքուր ցայտում են ամեն տեղ, խոխոջում են ամեն կողմ։ Եւ ամեն տեղ կան փոսեր ու գետեր, ժայռի ճեղքերից դուրս են հոսում գետի ներքև։ Ընդարձակ մարգագետիններ և ճոխ դաշտեր, խնձորի և տանձի ծառեր, խնձոր և նուռը առատութեամբ։ Ամեն կողմից երգում են սոխակները, ամեն տեղ արևկող են անում սիսամարգները և փասիանները, անտառի ծայրին կանգնած է նաշխելի վիթը, դարափոսների վրայ վայրենի այծեամը, նոյնպէս և գայլեր, բորենիներ և շնագայլեր պտտում են գիւղերի շուրջը։

Ինչպէս և լեհերը, հայերն էլ բաժանուած են երեք պետութիւնների մէջ. Ռուսաստանի, Պարսկաստանի և Տաճկաստանի միապետների հպատակներն են։ Այս ժողովրդի կրթածները հազիւ չէ պատահում որ իրենց սեպհական լեզուից զատ՝ նաև յաճախ տիրապետեն յիշեալ երեք լեզուները, մինչդեռ բացի դրանից յաճախ մի եւրոպական լեզու էլ հասկանում և խօսում են։

Սա Արևելքի այն ժողովուրդն է, որ բոլորից աւելի եւրոպական մարդկայնութեան է հակւած, և ինչպէս իւր ամենալաւ որդիներից մէկը, Արշակ Չօպանեանն ասել է «եւրոպական քաղաքակրթութեան յառաջապահ գունդն է եղել Ասիայում *)։

Թէպէտև նրանց երկիրը, որ ձգւած էր աշխարհակալ ժողովրդների ճանապարհին, միշտ օտարները ներս են խուժել և ճնշել, հարստահարել (դեռևս հին

*) Այս բանը շատերն են ասել Արշակ Չօպանեանից առաջ, երբ վերջինս դեռ եւս փոքրիկ էր եւ ասպարէզ չէր եկել... Դէլկասէների, Նուբար-Փաշաների եւ «բոլոր մեծ մարդոց» հետ նստել-վերկենալու...։ Ծ. Թ.

Արշակ Չօպանեանի մասին բամբասանքը. Բրանդէսը «խոստովանում» է որ մի բացարձակ թիւրիմացութիւն է»։

Յաջորդ թիւով պիտի հրատարակենք այդ մասին թղթակցութիւն մը, դրուած Բրանդէսի «բարեկամ» անձնաւորութենէ մը, նոյն իսկ անոր «խնդիրքով ու յանձնարարութեամբ»։

Ծ. Խ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ 5

ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՔՐՈՊՈՏԿԻՆԻ

թարգմանեց Ֆրանսերէնէ

Ա. Տ—եան

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ (ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏ) ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ

Սակայն կամքի այս իշխանութիւնը եւ անհատական կամայականութիւնը չպիտի մանին դէպի անկարգութիւն, զոնէ անիշխանականները այսպէս՝ կը յուսան։

«Հակառակ ամեն պարտաւորութեան բացակայութեան, իւրաքանչիւրը պիտի ընէ իր պարտականութիւնները, իւրաքանչիւրը պիտի մտնէ անհատներու այս կամ այն հաւաքականութեան մէջ, իր հակումներուն համեմատ, ինչ պէտք որ ունի պիտի հոգայ խմբութիւններու մէջ, առանց հետաքրքրուելու անգամ թէ, ուրկէ կուգան մթերքները, զորս կը սպառէ, ոչ ալ, թէ ո՞ւր պիտի երթան արդիւնքները, որ ան իր պիտի ստեղծէ, եթէ տրամադրութիւն ունենայ աշխատելու։ Մանութենները (չպիտի՞ ունենան վարչութիւն մը) կը բաժանեն պէտքերու համեմատ, եւ բանուորները կ՚արդիւնաբերեն ինքնաբերաբար ինչ որ կարելի է։ (Բայց ինչպէ՞ս կարող են գտնել ա՛յն ինչ որ կարելի է, որովհետեւ նոյն իսկ ամենաչիթիկի յանձնաժողովները թոյլատրուած չեն) (lagbigaud, solution de la question Sociale— Լապիկօ, Լուծումն ընկերական հարցի)։

«Մենք պիտի ծնեցնենք ներդաշնակութիւնը, անհատական շահերու ազատ խաղով»։ Յեղափոխութենէն յետոյ, այդ բառը պիտի ըլլայ, առանց կառավարական կոմիտէներու, առանց զէկի, անկարգ, անկանոն, վերջապէս ամենախոր անիշխանութիւնը։ «Ամբերու ազատ կամքէ պիտի ըլլայ միայն մղիչը»։

(Iabigaud, Solution de la question Sociale)։

«Գիւղերը պիտի սահման իրենց ազատ ընթացքը, որովհետեւ մենք այլ եւս նոյնպէս չենք յարգեր բարոյականը, ինչպէս օրէնքը. ամեն բարոյական օրէնք վթարմըն է մեր ազատութեան»։ (l'Insurgé 22 Mars 1875) *)

Բայց ինչո՞ւ համար ես հետեւիմ ձեր կամքին եւ ոչ իմ. բարոյական ի՞նչ սկզբունքներ կը պարտաւորեցնեն զիս յարգել ուրիշի ազատութիւնը, եթէ իմ անհատական շահը կը ստիպէ զիս բռնաբարել ուրիշի ազատութիւնը. ինչո՞ւ այդ չպիտի ընեմ ես, քանի որ ենթարկուած չեմ ոչ մի բարոյական օրէնքի, որ չափ դնէր իմ բացարձակ ազատութեան վարչապետութեան։ Բայց եթէ մարդ՝ անասունի մը նման կարող է ազատ ընթացք տալ իր կիրքերուն, ո՞վ պիտի պաշտպանէ կոյրը անկիրթի հարուածներէն ո՞վ պիտի պաշտպանէ մարդը ոճրագործի հարուածներէն։

Անիկա որ կը վայելէ անսահման ազատութիւն մը կրնայ օգտակար կերպով ծառայեցնել բոլոր իր ոյժերը, ապահովելու համար այդ օրէնքը, ցրուել բոլոր արգելքները, որոնք կարգիլեն բաւարարութիւն տալ իր կամքին եւ յագեցնել իր քմահաճոյքները։ Ուրեմն կամայականութիւնը կը դառնայ ամենազօր եւ անհատական հաճոյքը՝ գերագոյն բարիք։ Այս ներդաշնակութի՞ւնն է թէ՝ անոնցմէ կռիւը, որ պիտի ծնանի այս ամենէն։

Ազատութիւնը բացարձակ նշանակ մըն է, որ պարզապէս կը նշանակէ բացակայութիւն ամեն հակառակ պարտականութեան. ուրեմն անիկա վերջ մը, նպատակ մը չը պիտի ըլլայ։ Անիկա միջոց մըն է գործադրելի ինքն իրմով, որուն պարագաներու եւ որուն հանգամանքներու մէջ, բայց ոչ բոլոր պարագաներու եւ ամեն հանգամանքներու մէջ, եւ մանաւանդ ո՛չ հասարակութեան մը մէջ, որ կը կազմուի ուրիշ բաներէ, քան թէ մի քանի խումբ ստորիններէ եւ քաղմատաններէ. ընկերութեան մը մէջ, որ աւելի բարձր է քան քամիի կամքով տատանուող փրցուած տերեւներու քանակութենէ մը։

*) Անիշխանական թերթ։ Ն. Թ.

ժամանակները Ասորիները և Մարերը, մինչև Արաբները), այնուամենայնիւ մի արտասովոր ընդդիմադրութեան ոյժ է պահպանել,—և մի ոչ չնչին ոյժ—օտարին իւր հետ կապելու, ձուլելու։

Պարթևական թագաւորները, որոնք Հայաստանը Քրիստոսից 2 դար առաջ սկսած կառավարում էին, հայացան։ Կարող է լինել, որ Բագրատունեաց ցեղի նշանաւոր թագաւորները, որոնք յաջորդեցին Պարթևներին՝ հայացած հրեաներ լինէին. Նրանց ծագումը սակայն, պատմական տեսակէտից ստոյգ չէ։

Ամենահին ժամանակներից մինչև մեր օրերը Հայաստանը օտար ժողովրդներին մեծ մարդիկ է ընծայել։ Բիւզանդական կայսրութեան մէջ հայերը ականաւոր մարտիկներ էին, վերանորոգիչ մտածողներ, և կայսերներից մի տուզէնը պատկանում էր հայկական ցեղին։ Տաճկական կայսրութեան մէջ նրանք իրենց պաշտօնները պահում էին իբրև կենդանացուցիչ, կենսունակ տարր. առևտուրն նրանց ձեռքին էր, յայտնի էին իբրև արուեստագէտ, առևտրական, պետական մարդիկ։ Նուբար փաշան, որ Եգիպտոսն էր կառավարում, Հայ էր. Հայ էր նաև ռուս գեներալ Լօրիս Մելիքովը։

Եւ որովհետև հայ ժողովուրդը քրիստոնէութիւնն ամենից առաջ ընդունեց, տարաբախտաբար իւր հեթանոսական բանաստեղծութիւնը մեծ մասով կորել է։ Ոչ միայն հին տաճարները, այլև բանաստեղծութիւնները, որոնք աստուածներին և դիւցազուններին էին փառաբանում, ոչնչացրին։ Մենք միայն հատուածներ ունենք, որոնք ժողովրդի քնարական ոգու մասին վկայութիւն են տալիս, սակայն բաւական են, որ կարողանանք հայկական աստուածութիւնների Պանթէոնը վերստեղծել։ Նրանք ո՛չ ասիական հսկայական յարաբերութիւնները ունին, ոչ էլ յունական աստուածների չքնաղութիւնը, այլ յարնման են ժողովուրդին, որ արտադրել է այդ աստուածներին,—աշխատասէր, ուշիմ և բարի։

Նոյնպէս և երկրի հին ճարտարապետութեան մէջ, որ այնպէս ճոխ էր, գտնում ենք նոյն արևմտա-արևելեան դրոշմը, ասորական և պարսկական ձևերի խառնուրդ, հելլենական ոճով։

(շարունակելի)

ՆԱՄԱԿ ԿՈՎԿԱՍԻՑ

(Մեր մասնաւոր թղթակցից)

—o—

Կովկասի սոցիալ-դեմոկրատիայի կենդրոնը Թիֆլիսն է, որտեղից դոյն կուսակցութիւնը, հարկը պահանջած ժամանակ, թռուցիկներ է բաց թողնում զանազան լեզուներով. «ամեն երկրի պրոլետարներ միացէք» վերտառութեամբ։ Սակայն, հակառակ այս իմաստալից նշանաբանին, Բաթում Վրացիք բոլորովին ներհակ ընթացք են բռնել, չահագործելով հայ միամիտ բանւորներին, խաղեր խաղալով նրանց գլխին. բայց մէջ բերենք մի քանի իրողութիւններ։

95 թուականի սոսկալի աղէտից յետոյ՝ հայ գաղթականութեան մի ստուար խումբ էլ կանգ առաւ Բաթում և տարածւեց տեղիս գործարաններում, նաւահանգըստում, շոգենաւերի վրայ, և չարքաշ աշխատութեամբ սկսեց իւր օրական պարէնը հայթայթել։ Անցեալ ձմեռ Վրաց գիւղացիները որ վերջացրեց իւր աշնանային աշխատանքները, ուղևորուեց Բաթում և փողոցները լըցրեց՝ գործ գտնելու դիտաւորութեամբ։ Այստեղ էլ գործարաններում ամեն ոք բռնել էր իւր տեղը, այնպէս որ նոր բանւոր անկարելի էր ընդունել։ Վըրաց գիւղացիք, ճարահատեալ, կամեցան յետ դառնալ իրենց տեղերը։ Սակայն հէնց այդ միջոցին դուրս եկան վրաց «ազգասէրները», և ամբոխին առաջնորդեցին դէպի ծովեզր, որտեղ ապրանք լցնում էին Մանթաշեանի շոգենաւը։ Ամբոխը, յիշեալ «ազգասէրների» թելադրութեամբ, յարձակւեց հայ գաղթական բանւորների վրայ և զօրով կամեցաւ գործը խլել հայերի ձեռքից։ Կռիւը յամառութեամբ և կատաղութեամբ շարունակւեց երկու կողմից։

Ի՞նչ էր անում, սակայն ոստիկանութիւնը։—«Թուրքը թամ էր անում», այսինքն գաղտնի խրախուսում էր վրացիներին, իսկ հայերին մորակի հարուածներ հրամցնում։ Զէ՞ որ ոստիկանութիւնը, չնչին բացառութեամբ, Վրացիներից է բաղկացած։ Գործը հասաւ նահանգապետին, որը եկաւ և սկսեց տեղն ի տեղը հարց ու փորձ անել բանւորներին։ Վըրացիք պահանջեցին՝ հայ բանւորներին արտաքսել գործից և ուղարկել իրենց հայրենիքը, իսկ տեղական աշխատանքները յանձնել իրենց՝ վրացիներին, պատճառաբանելով թէ՝ իրենքեն բարեխնամ Ցարի խաղաղ հպատակները, իրենք են լցւցանում գթառատ պետութեան ծախքերը, հարկ վճարում, զինւոր մատակարարում և այլն և այլն։ Դրութիւնն այն տեղը հասաւ, որ Տաճկաց հիւպատոսը բողոքեց այս անարդարութեան դէմ։ Աբդիւլ-Համիդի հլու գործակալը աւելի սրտացաւ (!) գտնուեց՝ քան թէ վրաց «ազգասէրը» կամ ոստիկանութիւնը։ Վերջը, բարեբախտաբար, նահանգապետը կարգադրեց, որ երկու ազգութիւնից էլ բանւոր վերցնեն շոգենաւի վրայ։ Ի՞նչ արած, պէտք էր ընդունել երկու չարիքից փոքրագոյնը։ Սակայն, աւաղ, այստեղ էլ մի հայ դաւաճան իւր պատկերը ցոյց տուեց։ Շոգենաւի գործակատար Ա. գործից դիտմամբ հեռացաւ և նրա տեղը կարգւեց մի Վրացի, որին սուտ Խիթարեանցը վերցրել էր յատկապէս այդ դրամայի վերջ տալու համար։ Վերջն այն եղաւ, որ ութ տարուայ հայ բանւորը փողոց շպրտուեց, անողոք բախտի ճիրաններին յանձնուելով, իսկ նրա տեղը բռնեց վրացի նորեկ գիւղացին։

Շատ տխուր և դատապարտելի էր այս «բոլոր անցուդարձերի ժամանակ վրաց սօցիալ-դէմոկրատների բռնած դիրքը։ Նրանք, փոխանակ իսկական՝ սեպհականազուրկ հայ բանւորին միջոց տալու իւր օրական պարէնը հայթայթելու, աշխատում էին, ընդհակառակն, գործից արտաքսել և նրա տեղը վրացի գիւղացուն դընել, որ իր գիւղում ամեն յարմարութիւն ունի, միմիայն գալիս է, ձմեռուայ պարապ 4 ամիսը աշխատանքով անցկացնելու։ Վրաց սօցիալ-դէմոկրատները, այսպիսով, դաւաճանելով սօցիալիզմի հիմնական նշանաբանին, ամենաթթու և նողկալի ազգայնականի պատկեր են ցոյց տալիս։ Մենք դեռ առիթ կունենանք այդ ցաւալի իրողութեան մասին խօսելու, որ հետևանք է վրաց ազգային իրաւանց չ՛պաշտպան «Իվերիա» լրագրի բռնած դիրքի, որը «ազգասիրաբար» բայկոտ է յայտարարում Հայերի դէմ....

Մեռունի

Բաթում, 18 Յունիսի.

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Դ.

Ֆրանսիական Հասարակապետութեան Նախագահը Լօնդօն՝ Էդուարդ արքային փոխայցի պիտի գայ. Ծովերի «Թագուհին» փառահեղ պատրաստութիւններ է տեսնում Լուբէին արժանավայել և հոյակապ ընդունելութիւն ցոյց տալու։ Ահա՛ մտմտուքներ, որոնք իրականութիւն ստացան, սպասածից աւելի ճշդութեամբ ու շքեղութեամբ։ Դեռ մի երկու տարիներ առաջ մազ էր մնացել, որ անհելի պատերազմ բրդէր երկու, արդարև, հզօր պետութիւնների միջև, մի չնչին հողի կտորի, Ֆաշոդայի՝ պատճառով, և ահագին փոթորիկ բարցրացնէր եւրոպական հանրահռչակ հասարակութեան, «քաղցրանուագ կոնցերտի» մէջ, սակայն, բարեբախտաբար, խոհեմ և աչալուրջ Դելկասէի տեղի տալով ամեն ինչ խաղաղ վերջացաւ, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով եւրոպայի դիւանագէտներին, և ամենից շատ, ի հարկէ, Միստըր Ջամբէռլէնին, վերջինիս մեծամտութեան և յախորտանքի նոր ոյժ և թափ տալով.... Ինչե՞ր չարեցին այն ժամանակ ֆրանսիական շովինիստ լրագիրները, նացիոնալիստ դիւահարները.... Եւ սակայն, այսօր, երէկուայ ոխերիմ, արիւնախում թշնամիները — բարեկամ են, «անկեղծ», «անխարդախ».... Ի՞նչ ցոյցեր ի՞նչ ovation-ներ, և աղմկալից բացականչութիւններ։ Բաւական «անյիշաչար» են իսկ որ աշխարհիս Մեծերը, Իշխանաւորները և երկրագնդիս բախտն իրենց 10 մատների մէջ խաղացնող «արտօնեալները»։ Ինչու մենք, հասարակ մահկանացուներս այդպէս չպիտի լինինք.... Սակայն... թողնենք այս բոլորը։

Մօտ անցեալում Էդուարդ արքան այցելեց իւր սիրած Փարիզ քաղաքը, որտեղ, մի ժամանակ, այնքան քաղցր, անմոռաց օրեր էր անցկացրել, «ջահէլութիւններ» արել։ Պարզ է որ Ֆրանսայի Պետը փոխադարձ այցելութիւն պիտի անէր, և արեց ամսիս 6-ին։ Մեծ Մարդոց այցելութիւնն էլ, պարզ է, թէ մեծ և թէ խորհրդաւոր պիտի լինի։ Իբրև թէ ձևական այցելութիւնների ներքոյ ի՞նչ տեսակ քաղաքագիտական նուրբ և խորախորհուրդ հաշիւներ են թագնուած լինում և յետոյ՝ հրապարակ գալիս, այդ ինքն ըստ ինքեան պարզ է։ Հոյակապ և շքեղ էր Լուբէի ընդունելութիւնը Մեծ Բրիտանիայի մայրաքաղաքում։ Իսկապէս որ սովորական ու ձևական ընդունելութեան կերպարանք ունենալուց շատ հեռու էր ֆրանս. Երրորդ Հասարակապետութեան Նախագահի ընդունելութիւնը, որի նկարագրութիւնը տալու դիտաւորութիւն չունինք ամենևին։ Այս տեսակ ընդունելութիւնների և այցելութիւնների ընդհանուր բանաձևը քաջ յայտնի է ընթերցողին—դիմաւորումն, զօրախաղ, ուղերձներ, ունկնդրութիւն, խընջոյքներ, համադամ կերակուրներ ու շամպանեան փրփրալից գինի, օպէրա, ճառերի ճռճռոց, սրտակից և անկեղծ բարեկամութեան հաւաստիացումներ, «եւրոպական անվրդով խաղաղութեան պահպանումն» և այլն և այլն։ Ամեն ինչ կարգին, ամեն բան փառաւոր, շքեղ և, նոյնիսկ, շքեղաշուք։ Ո՞ւմ հոգն է, որ հազարաւոր չէչ գինիների փրփուրներին զուգահեռաբար, հազարաւոր ու տասնեակ հազարաւորներ միւս կողմից արտասուք են թափում, չոր հացի կարօտ մնում։

Կարճահասակ, ալեզարդ Լուբէն, իւր բաց կրծքով և անբաժան ցիլինդրով, երևում էր, շատ հիանալի տպաւորութիւն էր թողնում Բրիտանացոց վրայ, ինչպէս որ է իսկապէս և ինչպիսի տպաւորութիւն էր թողել հզօր Ցարուհու վրայ, Պետերբուրգ եղած ժամանակ, որի «քաղցրահամբոյր բնաւորութիւնից և հայրական խոր տպաւորութիւնից» սքանչացել էր Հիւսիսային Վեհապետուհին.... Նոյն ինքն Էդուարդ թագաւորը, ասած պիտի լինի, թէ՝ Լուբէին

այնպիսի ընդունելութիւն պիտի ցոյց տան Լօնդոնում, որպիսին ոչ մի Վեհապետի բաժին չէ եղել երբէք։ Աւելի պարզօրէն անգլիացոց մամուլն է կարծիք յայտնում այս մասին։ Օրինակ, ազատամիտ թերթերից մէկը, այսպէս է խօսում. «Մենք ուրիշ այցելուներ ենք ունեցել, որոնք ձեւականօրէն, բայց ոչ այսպիսի զգացմունքով ընդունելութեան են արժանացել։ Միմիայն մէկին այսպիսի գոհունակութեամբ կընդունէինք և նոյնպիսի ցաւով հրաժեշտ կըտայինք—և այդ մէկն է Ռուզվէլտը, միացեալ Նահանգների Նախագահը»։ Ֆրանսիայի առաջ այսպիսի կարագլուխ ողջոյնից յետոյ, զուարճալի է, ասում է մի Գերմ. լրագիր, որ Ամերիկական հասարակապետին եղբօր առաջ էլ ռէվէրանս են անում։ Ֆրանսիացիք յիշեալ նկատողութեան պիտի այսպիսի պատասխան տային իսկապէս, ասում է նոյն թերթը։ «Էդուարդ թագաւորի նման մէկն էլ Ցարն է մեզ այսպիսի գոհունակութիւն պատճառել»։ Եւ արդարև, պէտք է ինկատի ունենալ, որ Ֆրանսիան դեռ Ռուսաստանի հետ երկպետեան դաշնակցութիւն է կազմում։ Այս փաստը բաւական է, որ ֆրանսօ-անգլիական մերձեցման նշանակութիւնը իրապէս գնահատենք։ Երկու Վեհապետների արտասանած ճառերի մէջ էլ այնպիսի նիւթեր չկան, որպէսզի քաղաքական որևէ ամուր, հիմնաւոր միութեան բնոյթ կրէր։ Անկեղծ բարեկամութեան և համակրութեան մասին խօսեցին մեծափառ ճառախօսները, բայց սրանից դէնը չի կարելի, բնական է, այսպիսի դէպքերում մտնել։ Խորախորհուրդ մտքերը և քաղաքական ծանրակշիռ խնդիրները անշուշտ Դէլկասսէն, — ֆրանսական արտաքին գործոց մինիստրը—և Լորդ Լանդսդաունը կը յարուցանէին ու զանազան կէտերում փոխադարձ վստահութիւն կը ներշնչէին — ի հարկէ դիւանագիտական վստահութիւն, որպէս եզրակացնում է ուշիմ ընթերցողը։ Անշուշտ Նեգէր և Կամբօջջան, Մարօքքօն և Եգիպտոսը կը լինեն եղած երկու մինիստրների խօսակցութեան նիւթը։

1882 թուականից դէսը, Անգլիան de facto իւր ճանկերն է ձգել Եգիպտոսը։ Այս թուականից երկու պետութիւնների յարաբերութիւնները լարւեցան և իրանց գագաթնակէտին հասան Ֆաշոդայի խնդրում, եւ ո՞վ գիտէ ինչե՞ր չէին ծագել, եթէ կարճահասակ, խելօք և հմուտ Դէլկասսէն տեղի չտար ու Մարշանին յետ չկանչէր։ Արդեօք այսքան փութկոտ կը՞ լինէր 5–6 տարի ֆրանսիական արտաքին քաղաքականութիւնը յաջողութեամբ վարող Դելկասսէն — արտասովոր և հազուադէպ երևոյթ՝ ֆրանսիական պառլամենտական կեանքում — եթէ իմանար, որ կարճ ժամանակից յետոյ, անգլիական զօրքերը խայտառակ պարտութիւններ պիտի կրէին Տուգիէլայի ափին, Սպիոնկոպի լանջերում և անվեհեր, մի բուռն հերոսական ժողովրդից, Բուրերից…։ Ինչ որ էլ լինի, այսօր անգլիացիք և ֆրանսիացիք բարեկամ են, նոյն իսկ «սրտակից», եթէ այս բառը ներելի կը լինի գործածել դիւանագիտական բարեկամների համար։ Այդ մերձեցման առաջին քայլն արաւ ինքը՝ Անգլիայի վեհապետ Էդուարդ արքան, իւր նշանաւոր այցելութեամբ։

Որովհետև Ֆրանսիան, գէթ, պլատոնական համակրանք է տածում դէպի հայ ժողովուրդը, յանցանք չի լինիլ ենթադրել, որ դէպք եղած ժամանակ այս մերձեցումը որևէ նշանակութիւն կունենայ Հայկական հարցի համար։

Ս. Տաշիր

Վերջին պահուս պարսկա-թրքական սահմանագլխի մեր թղթակից՝ Mars-էն ստացուած թղթակցութիւն մը շատ գեղեցիկ կերպով կը նկարագրէ վերջին ասորա-քրդական ընդհարումները զորս մեր նախորդ թիւին մէջ, Ուրմիէն թղթակից մը մանրամասն կերպով գրած էր։

Պ. Mars այդ նկարագրութենէն յետոյ մէջ կը բերէ հետևեալ ուշագրաւ պարագան, զոր ամբողջութեամբ կարձանագրենք ծոյ՝ «…Պարսից կառավարութիւնը խստիւ արգիլել էր նըրանց (ասորիներին) զէնք և ռազմամթերք մատակարարել (չը նայած որ իւր պարտականութիւնն էր նրանց պաշտպանել, քանի որ վերջինները իւր ղիւղացիներն էին), իսկ Ուրմիի ասորիները վախենալով կառավարութիւնից, իրենց եղբայրակիցներին օգնելու ոչ մի քայլ չարեցին։ Կրիտիկական այդ րոպէում երևան եկան Կապուտանի մեր ընկերները և հանդգնութիւն բացելով ասորիների մէջ, կարողացան ռազմամթերքի առատ պաշար հայթայթել Մավանայիներին և այդպիսով միջոց տալ նրանց շարունակել իրենց ինքնապաշտպանութեան գործը։ Վերջերս երբոր ստուգւեց, որ քրդերի մէջ գտնւում են մեծ թւով ծպտւած թրքական զինւորներ, ձեռք առնեցին նաև մի կարգ ուրիշ նախազգուշական միջոցներ։ Այդ բոլորից յետոյ մօտ երկու շաբաթ առաջ միայն Պարսից կառավարութիւնը Թաւրիզի եւրոպական հիւպատոսների ճնշման տակ բարեհաճեց զօրք ուղարկել և վերջ տալ այդ ասորա-քրդական ընդհարումներին»։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՕՆԻԿ

Վերջերս Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ կողմէ Եւրոպական տէրութիւններուն ուղղուած ծանուցագիրները սա հետեւանքը ունեցան, որ Ռուսիոյ եւ Աւստրիոյ խիստ պահանջումներուն առջեւ Թուրքիա ստիպուեցաւ իր ընթացքին աւելի խաղաղասիրական գոյն մը տալ եւ առոր իբր ապացոյց, սկսաւ հին զինուորներուն մէկ մասը ծառայութենէ արձակել։ Նոյնը սկսաւ ընել նաեւ Պուլկարիա, որով երկու տէրութիւններու յարաբերութեանց մէջ ըղձալի բարւոքում մը յառաջ եկաւ։ Առայժմ ուրեմն թուրքօ-պուլկարական պատերազմի մը հաւանականութիւնը չը կայ, ինչոր մենք արդէն նախատեսած էինք մեր նախկին քրոնիկներէն մէկուն մէջ։

Միւս կողմանէ պուլկար կառավարութիւնը եւ էկզարխը կը ջանան ճնշում բանեցնել մակեդոնացի յեղափոխականներուն եւ ժողովրդին վրայ, որպէսզի վերջ տան իրենց շարժումներուն, որով Սուլթանի «բարեխնամ» կառավարութիւնը ազատ ժամանակ ունենայ գործադրելու խոստացուած բարենորոգումները… ամբողջ աշխարհի ծանօթ թրքական յայտնի մեթոդով։

— Մակեդոնական խնդրին պատճառած իրարանցումը դեռ չանցած, պուլկար ժողովուրդը յուզելու բնոյթը ունեցող ներքին նոր խնդիր մըն ալ կը ծագի։

Անցեալները Ֆէրտինանտ իշխանը նոր նախարարութեան (ստամպուլօֆիստ) պաշտօնավարութեան վրայ՝ պարզ ուկազ-ով մը դադրեցուց գործադրութիւնը պաշտօնեաներուն նոր օրէնքին քանի մը յօդուածներուն։ Այս ընթացքը որ բնաւ չէր համաձայներ պուլկար սահմանադրութեան ոգւոյն ու տրամադրութեան հետ, բաւական յուզում պատճառեց պուլկար քաղաքական շրջանակներու մէջ եւ երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը բողոք մը ստորագրելով ներկայացուց իշխանին, որ ինչպէս կերեւի ըմբռնած ըլլալով իր գործած սխալին մեծութիւնը, փորձած է սահմանադրութեան տուած այս հարուածին ամբողջ պատասխանատուութիւնը նախարարութեան վրայ ձգել։ Ամէն տեղ արդէն միթինկներ կը պատրաստուին խստիւ բողոքելու համար իշխանին եւ իր նախարարութեան հակասահմանադրական ընթացքի դէմ։

— Հեռագիրը հաղորդեց որ Վատիկանի զառամեալ ծերունին վերջապէս երկուշաբթի օր, փոխադրուած է սերովբէներու եւ քերովբէներու աշխարհը։ Եւրոպական թերթերու գրածին նայելով կարտինալներու ժողովը (Conclave) պիտի գումարուի Յուլիս 20-ին ընտրելու համար Լեւոն XIII-ի յաջորդը։ Անշուշտ այն թէկնածուին ընտրութիւնը հաւանական է, որ գիտցած է զանազան խնարհքներով եւ խորամանկ մեքենայութիւններով գրաւել ընտրողներու մեծամասնութիւնը։

Պապին մահուան առթիւ հետեւեալ բնորոշ իրողութիւնը կը պատմուի։

Բեռլինի արքեպիսկոպոսը 1874 թըւականին հրատարակած էր գիրք մը, զոր Վատիկանի գրաքննիչները Index-ի մէջ անցուցած էին, որով անոր ընթերցումը արգիլուած էր բարեպաշտ հաւատացեալներուն։ Սակայն այս հերետիկոս արքեպիսկոպոսը Վատիկանի գահը բարձրանալուն պէս՝ ամբողջ կաթօլիկ աշխարհը փութաց անոր ճակատը դրոշմել «անսխալական» մակդիրը. թէեւ վերոյիշեալ գիրքը շարունակեց մնալ արգիլուած գիրքերու ցանկին մէջ։ «Լուսաւորութեան եւ ազատ քննութեան ներկայ վիճակին մէջ, մարդ չկրնար հաւատալ, որ մարդկութեան մէկ անագին մասի դատողութիւնն ու միտքը ըմբռնումի այս անըմբռնելի աստիճանին հասած է։

— Մանջուրիոյ խնդիրը որ Ռուսաճապոնական պատերազմի մը առթեղի պիտի տար, այլեւս կարգադրուած կը թուի։ Միւս կողմէ Երկնային կայսրութիւնը խոստացած է իր երկրին այդ կարեւոր մասին՝ Մանջուրիոյ նաւահանգիստները բանալ եւրոպական վաճառականութեան առջեւ, երբոր Ռուսիան իր զօրքերը բոլորովին ետ քաշէ։ Ասկէ աւելի նպաստաւոր լուծում մը չէին կրնար սպասել եւրոպացի քաղաքականները, որոնք իրենց արտադրութիւնները քշելու համար այսպիսի ահագին շուկաներու պէտք ունին։

Սլաւ

ՊՈՒԼԿ. ՍՕՑԻԱԼԻՍՏ. ԿՕՆԿՐԷՍԸ

—o—

Ամսոյս 6 էն սկսեալ, Պուլկար Սօցիալիստական Կօնկրէսը (տարեկան ընդհանուր ժողով) իր նիստերը կը գումարէ Ռուսճուքի մէջ, որու մասին աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն՝ յաջորդ թիւով։

Այս առթիւ գումարուած քանի մը հրապարակային ժողովներու մէջ, ի միջի այլոց, խօսեցան մեր բարեկամներէն՝ Տօք. Վ. Ռաքովսքի և Կ. Պաքալով, պուլկար ծանօթ սօցիալիստները։

Օթէլ Իսլահանէի պարտէզին մէջ Տօք. Ռաքովսքիի ըրած բանախօսութիւնը մանաւանդ շատ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ ներկայ խուռն բազմութեան վրայ։

Իրեն յատուկ գեղեցիկ ոճով ու պերճախօս լեզուով պուլկար սօցիալիստը բացատրեց ընկերվարականութեան գաղափարը եւ ասոր բոլորած զանազան շրջանները։ Բանախօսութեան Բ. մասին մէջ մասնաւորապէս շեշտեց այն դերին վրայ, որ սօցիալիզմը կատարեց պուլկար քաղաքական կեանքին մէջ։ Սօցիալիզմի երեւումէն վերջն է որ պուլկար քաղաքական կուսակցութիւնները պէտքը զգացին իրենց համար որոշ ծրագիր եւ ուղղութիւն գծելու։

Վերջաբանը, որ գիտական ու բանաստեղծական մտքի հրաշակերտ մըն էր, այնքան խոր տպաւորութիւն ըրաւ, որ ներկայ հասարակութիւնը յուզուած կը շարունակէր բուռն կերպով ծափահարել՝ բանախօսին բեմէն հեռանալէն վերջ ալ։

Կը ցաւինք որ մեր թերթին ծաւալը մեզի չըներեր համառօտակի ներկայացնելու յայտնած մտքերը մեր համակրելի բարեկամին, որուն գիտական գրուածքները, մանաւանդ հայ յեղափոխութեան նուիրած գեղեցիկ յօդուածները, արդէն ծանօթ են մեր ընկերներէն շատերուն։

ՄԵՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Մեր ընկերներուն. — Կը գրէք որ Վիեննայի փոխանորդ Սապահ-Գիւլեանի սպանութեան գործը յերիւրուած եւ սուտ լուր կը համարէք. եւ կը պահանջէք մէնէ, այդ առթիւ «հայ հրապարակագրութեան նախատինքը եղող այդ զարշելի տիպը» դիմակազերծ ընել։ Կը ցաւինք որ մեր թերթի նեղ էջերը երբէք չենք կրնար գոհել այդ «սուտութեան սարքածներին» պարզունակութիւնները հերքելով. Հրապարակի վրայ դըրուած իրողութիւններն ու անհերքելի փաստերը ամէն հերքումէ աւելի պերճախօս են արդէն։

B. I. Bolt՝ Հաշտակ. — Ձեր թղթակցութիւնը՝ յաջորդին։ Շնորհակալութիւն։ Կուղարկենք։

Հայերին՝ Վառնա — Նոյնպէս՝ Ձեր։

Отговорникъ: Степанъ Г. Степанянъ
Печатница В. Н. Маджиевъ — Русе.